

14. Сухомлинська О.В. Нариси історії українського шкільництва. 1905–1933: навч. посіб. К.: Заповіт, 1996. 304 с.
15. Нормальный атлет. Вестник физической культуры. 1922. № 1. С. 5.
16. Півень О.П. Розвиток фізичного виховання молоді в Україні (1917–1930 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Х., 2004. 19 с.
17. Попов О.І. Декларація Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.): Хрестоматія / упор. Л.Д. Березівська та ін. К.: Наук. світ, 2003. С. 237–240.
18. Привалова Т. Роль фізкультури в деле охрانی здоров'я детей. Вестник физической культуры. 1924. № 2. С. 2.
19. Привалова Т. Физкультура в школах соцвоста. Вестник физической культуры. 1925. № 8–9. С. 4–6.
20. Привалова Т. Физкультура как обязательный предмет в школе соцвоста. Вестник физической культуры. 1925. № 1. С. 1–2.
21. Седякін А. Фізична культура і оборона СРСР. Х.: Вид-во «Фізкультура», 1931. 20 с.
22. Современные задачи физической культуры. Вестник физической культуры. 1924. № 3. С. 1.
23. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. К.: А.П.Н., 2003. 68 с.
24. Тарасенко М. Физическая культура и здоровье. Вестник физической культуры. 1922. № 2. С. 4–6.
25. Тимошенко Ю.О. Історичні умови та специфіка розвитку спорту й фізичного виховання в радянській Україні в 20–40-ві рр. XX ст. К.: ТОВ НВП Інтерсервіс, 2014. 446 с.
26. Хохлачев. Физическое воспитание в трудшколах. Вестник физической культуры. 1924. № 5–6. С. 2.
27. Эбер Ж. Современное определение слова спорт. Вестник физической культуры. 1925. № 1. С. 7.

УДК 376

РЕТРОСПЕКТИВА РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В АНГЛІЇ

Полупанова Я.М., аспірант

Інститут спеціальної педагогіки
Національної академії педагогічних наук України

У статті розкриваються окремі аспекти становлення спеціальної освіти в Англії. Розглянуто особливості розвитку системи спеціальної освіти в Англії на різних історичних етапах, її законодавче забезпечення, сучасний стан освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: спеціальна освіта, Англія, діти з особливими освітніми потребами, історичні етапи, сучасний стан спеціальної освіти.

В статье раскрываются отдельные аспекты становления специального образования в Англии. Рассмотрены особенности развития специального образования в Англии на разных исторических этапах, его законодательное обеспечение, современное состояние образования детей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: специальное образование, Англия, дети с особыми образовательными потребностями, исторические этапы, современное состояние специального образования.

Polupanova Ya.M. RETROSPECTIVE OF THE DEVELOPMENT OF SPECIAL EDUCATION IN ENGLAND

The article reveals some aspects of the formation of special education in England. The peculiarities of the development of the system of special education in England at various historical stages, its legislative support are revealed and the current state of education of children with special educational needs.

Key words: special education, England, children with special educational needs, historical stages, modern state of special education.

Постановка проблеми. Сучасний стан вітчизняної системи освіти осіб з особливими потребами характеризується як поступально-еволюційний, а водночас такий, що потребує суттєвої модернізації, зокрема, утвердження парадигми її розвитку на ґрунті синтезу науково-педагогічних знань, сучасних психолого-педагогічних концепцій та історичного досвіду (як вітчизняного,

так і зарубіжного). Вивчення цього досвіду дасть змогу виокремити сукупність соціально-історичних та педагогічних детермінант, що сприятиме розбудові української освіти дітей з особливими потребами та розробленню нових підходів щодо її оптимізації.

Прикладом високо розвинутої системи спеціальної освіти є освітня система Англії, що пройшла тривалий шлях становлення.

Особливий інтерес являють періоди докорінних змін в ідеології, соціально-економічній та соціокультурній сферах цієї держави, що позначилися на відповідних трансформаціях у науці та спеціальній освітній практиці. Їх вивчення дає уявлення про тенденції, що мають визначальний вплив і на нинішні обриси спеціальної освіти в цій країні, слугують орієнтиром модернізації системи освіти осіб з особливими потребами в Україні на найближчу перспективу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній спеціальній педагогіці дослідження проблематики, пов'язаної з історією спеціальної освіти в Англії, здійснювалися в кількох напрямках. Л. Балакірська, В. Конопацька, В. Федотов зосередилися на порівняльних аспектах становлення системи спеціального навчання в західно-європейських країнах; О. Власенко, В. Рогова, І. Ярмошук розглядають історичні аспекти спеціальної освіти Англії як передумови формування інклюзивної освіти; О. Таранченко детально розкрила основні закономірності й тенденції поступу теорії та практики навчання осіб з порушеннями слуху в Англії на різних історичних етапах. Водночас питання становлення спеціальної освіти в Англії не стало предметом спеціального дослідження, що і зумовило вибір теми публікації.

Постановка завдання. Мета статті – представити історико-педагогічний аналіз розвитку спеціальної системи освіти в Англії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Англія, як і більшість західноєвропейських країн, пройшла тривалий шлях розбудови освітньої галузі. Цей процес розгорався на тлі певних суспільно-політичних, соціально-економічних та соціокультурних змін, що в різні періоди трансформували ставлення до людей з особливими потребами та визначили бачення держави й соціуму щодо можливості та доцільності освіти цієї категорії громадян. Тривалий час освіта в Англії була доступною лише привілейованій частині населення. Водночас із розширенням колоніального впливу, зі зменшенням частки аграрного сектору та впровадженням промислового виробництва в країні дедалі більше відчувалася необхідність у наданні освіти не лише заможним громадянам, а й іншим верствам населення.

Період Реформації значною мірою вплинув на трансформації в освіті. Зокрема, певні демократичні реформування, здійснені У. Тінделем та Х. Латимером, змінили склад загального учнівського/студентського контингенту, до якого увійшли представники так званого третього стану. Зокрема,

зміни в дусі ідей Відродження та Реформації відбувались і в Оксфордському університеті, професором якого був Е. Роттердамський. Педагогічні ідеї Просвітництва продовжувала розвивати плеяда мислителів (Дж. Мільтон, У. Петті, Дж. Локк, Д. Беллерс, Т. Пейн), які наполягали на «лікуванні» станової та створенні демократичної системи освіти [5, с. 54].

Так, демократичну ідею безкоштовної загальної освіти висунув Т. Пейн у праці «Права людини». Творчість філософа і педагога Дж. Локка вбачається знаменним етапом у розвитку нових ідей освіти і виховання молодого покоління. В його працях, зокрема в педагогічному трактаті «Роздуми про освіту» та філософському творі «Про управління розумом», представлені ідеї світської та наближеної до життя освіти. Із розвитком науки дедалі потужніше поширювалися матеріалістичні тенденції, зокрема сенсуалістичні ідеї, що були сформульовані в теорії пізнання Ф. Бекона, які значною мірою вплинули на загальну педагогіку і, безперечно, на педагогіку спеціальну. Головна ідея, що «немає нічого в інтелекті, чого б до цього не було у відчуттях», згодом простежується і в поглядах Д. Локка, Я. Каменського, Ж. Ж. Руссо, Д. Дідро та ін.

Послугуючись знаннями в галузі медицини та фізіології, англійський вчений широкого кола інтересів (фізика, медицина), сурдист Дж. Бульвер теоретично та практично відкинув усталені до цього часу погляди щодо неспроможності глухих до навчання. У середині XVII століття він опублікував перші посібники із сурдопедагогіки, в яких було обґрунтовано авторську педагогічну систему навчання глухих, що перегукувались з поглядами Ж. Боннета. Дж. Бульвер досить ретельно вивчав питання жестової мови як засобу розумового розвитку і спілкування глухих. Переконавання і практичний досвід Дж. Бульвера спонукали його ініціювати організацію державного навчального закладу – «Академії для німих» [5, с. 55].

Однак на цьому етапі Королівське наукове товариство відхилило клопотання Дж. Бульвера про відкриття школи для таких дітей, вважаючи це недоцільним та нереальним, оскільки наукова спільнота вбачала у навчанні глухих більш філософську проблему, цікавий науковий експеримент, аніж реальну можливість запровадження їх навчання на державному рівні.

Так само теоретичними розробками і практичними дослідженнями в царині навчання глухих займався професор теології та геометрії Оксфордського університету Дж. Уолліс. Він, як науковець широких інте-

ресів (засновник товариства вчених Англії, дослідник англійської граматики), намагався подолати німоту шляхом навчання глухих вимови та навичок користування усним мовленням за загальними граматичними правилами; тих, хто опанував вимову, вчив читанню з губ; навчав глухих висловлюватись письмово. На практиці вчений широко застосовував жестове, дактильне та письмове мовлення. На користь науковця слід зазначити його диференційований підхід у навчанні дітей з порушеннями слуху, зокрема у питаннях застосування різних мовних засобів з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, внаслідок чого він досяг значних, як на той час, результатів. Однак здобутки Дж. Уолліса сприймалися владою та колегами як власне досягнення науковця-практика, а не як підтвердження ідеї щодо можливості чи необхідності навчання всіх глухих [5, с. 56].

Упродовж XVIII століття в Англії почав накопичуватись досвід індивідуального навчання осіб з особливими потребами послідовниками Дж. Бульвера, Дж. Уолліса та ін. Але практика масової спеціальної освіти поширилась лише наприкінці XVIII століття, з початком піклування про бідних і хворих людей благодійними організаціями та релігійними об'єднаннями. Цей процес поєднав у собі навчання та охорону здоров'я. Це пояснюється тим, що у XVIII – XIX століттях у Великобританії сформувалась низка чинників, що забезпечили реальні передумови створення системи спеціальної освіти. Зокрема, у XVIII столітті Англія посіла першість серед західноєвропейських країн у протистоянні за колоніальний і торговельний вплив. Наприкінці цього ж століття домінуючим став промисловий спосіб виробництва, утвердилась і поширилась фабрична система, буржуазія стала панівним класом. Відповідно це зумовило політичні та економічні реформи, що спричинили зміни в усіх сферах життя населення країни, а відтак, і відповідні зміни в освітній галузі. На кошти благодійників і церкви відкрилися школи для бідних та приходські школи, що були досить популярними упродовж XVIII століття, а почали занепадати лише наприкінці століття, оскільки в промисловості стали використовувати дешеву дитячу робочу силу.

Але на зміну їм прийшли недільні школи для «робітничих» дітей, зокрема безпритульних. Варто зазначити, що церква брала активну участь, зокрема і фінансову, в організації шкіл та освіті «бідних і знедолених». Так, за ініціативи і на кошти церкви в 1811 році було засновано Національне товариство розвитку освіти для бідних, що

об'єднувало народні школи взаємного навчання. Вже до 1830 року заклади товариства відвідувало близько 400 тисяч дітей.

Бурхливий розвиток промисловості зумовив значний відтік населення із сіл в промислові міста і збільшення кількості робітників, які, власне, ще недостатньо були готовими до нових умов життя. Значні соціальні зміни та відповідні протиріччя, зумовлені новими економічними умовами, не залишили поза увагою прогресивних мислителів, зокрема соціалістів-утопістів (Р. Оуен, К.А. де Сен-Сімон, Ш. Фур'є та ін.).

Початок XIX століття став і початком навчання сліпих дітей у спеціальних школах, втім, установи в яких було організоване шкільне навчання дітей із сенсорними порушеннями, з'явилися дещо пізніше. Так, Королівський Національний інститут для сліпих був створений у 1868 році, а Королівський Національний Інститут для глухих людей – у 1911 році [1, с. 11].

Держава не брала активної участі у навчанні дітей з особливими потребами до кінця XIX століття. І лише в 1893 році керівництво шкіл в Англії зобов'язали забезпечити початкову освіту глухих і сліпих дітей. Шість років потому адміністрації шкіл отримали дозвіл на навчання дітей з фізичними вадами, з порушеннями інтелектуального розвитку і дітей, які страждають на епілепсію.

1914 року законодавчо було запроваджено диференціацію установ для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку: дитячі садки, спеціальні класи при загальноосвітніх школах, спеціальні школи, притулки для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. 1918 року Закон (Акт Фішера) подовжив термін обов'язкового навчання до 14 років і регламентував поділ початкової школи на два ступені: молодшу (7-11) і старшу (11-14).

До 1944 року в Англії спостерігалось загальне зростання чисельності спеціальних шкіл, але воно відбувалось нерівномірно. У різних частинах країни навчання було всебічним, здійснювалось досвідченими фахівцями, в інших регіонах воно практично не здійснювалось, а якість викладання була посередньою.

В історії спеціальної освіти Англії 1944 рік можна вважати переломним, оскільки завдяки ухваленню урядового Акта про освіту в країні відбулася реформа освіти. У вказаному Акті спеціальній освіті виділялись одинадцять категорій дітей її суб'єктів: сліпі, слабо зорі, глухі, з вадами слуху, ослаблені, діабетики, епілептики, особи, погано пристосовані до навколишнього середовища, з фізичними вадами, з афазією та з порушеннями у навчанні. Ці категорії

з незначними змінами формували основу системи спеціальної освіти Англії тривалий час [6, с. 38].

В Акті про освіту 1970 року був зроблений ще один крок уперед: включено в систему спеціальної освіти дітей з важкими порушеннями інтелекту, що призвело до скасування категорії «діти, які не піддаються навчанню».

Набув чинності 1 квітня 1971 року Акт про освіту, в якому право на освіту здобули всі категорії дітей та молоді. У листопаді 1973 Маргарет Тетчер, яка обіймала тоді посаду Державного Секретаря з питань освіти, стала ініціатором формування Комітету із всебічної перевірки ступеня забезпечення освітою молоді з особливими потребами. Цей Комітет під головуванням леді Мері Уорнок уперше зібрався в 1974-му, а у 1978 році опублікував підсумки своєї роботи – найбільш тривале дослідження спеціальної освіти у Великобританії. Комітет М. Уорнок запропонував розробити «Положення про спеціальні освітні потреби», в якому мали бути законодавчо представлені права дитини на спеціальну допомогу і підтримку, що давали б змогу їй опанувати навчальною програмою.

Акт про освіту 1981 року законодавчо затвердив більшість рекомендацій Комітету М. Уорнок. Згідно з Актом діти зі спеціальними потребами могли навчатися в загальноосвітній школі. Це навчання здійснювалося за бажанням батьків, при цьому потрібно було виконати три умови: надання необхідного спеціального навчання; забезпечення інших дітей у класі достатнім рівнем навчання; залучення за можливості дітей з особливими потребами у всіх видах діяльності в школі.

Позитивним аспектом стало і розширення змісту навчання. Також Актом пропонувалося чотири підходи до організації навчального процесу учнів з труднощами у навчанні: відокремлена робота в рамках спільного навчання, що уможливорює спільне навчання дітей з різними здібностями; спільний навчальний план; розширений курс навчання; необхідність періодичної оцінки знань учнів. Негативною стороною Акта було те, що поправки в державній програмі навчання і перегляд системи оцінки ще більшою мірою розмежовували учнів з особливими потребами від їхніх однолітків з типовим рівнем розвитку.

До підписання Акта про освіту 1981 року взаємодія між спеціальними загальноосвітніми школами була вкрай обмеженою. Відвідування масових шкіл дітьми з особливими потребами траплялись, втім вони були

не систематичними і не сприяли підвищенню позитивного ставлення дітей з типовим рівнем розвитку до проявів порушень у дітей з розладами. Географічна ізольованість спеціальних шкіл позначилась на загостренні цієї проблеми.

У 1993 році в Англії були введені в дію два закони, які вплинули на виявлення особливих потреб у дітей в освіті і на вибір освітнього закладу: Акт про дітей і Акт про освіту 1993 року. Акт про дітей був ухвалений з метою поліпшення піклування про дітей, батьків і фахівців у випадках передбачуваного насильства над дітьми.

У Великій Британії також законодавчо визнане інклюзивне навчання. Було проведено реформування в усіх регіонах країни. Успішно функціонують органи управління освітою зі структурним підрозділом управління служби підтримки, які забезпечують матеріальний та організаційний аспект інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. До штатів навчальних закладів включено фахівців, які є координаторами з питань спеціальної освіти, які проводять роботу з дітьми з особливими освітніми потребами, надають додаткові корекційно-реабілітаційні послуги, активно співпрацюють з фахівцями медичних, соціальних та психологічних служб, проводять систематичне консультування педагогів та здійснюють підтримку батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Республіка Ірландія у 1998 році прийняла «Акт про освіту» і згідно з ним створила Національну освітню психологічну службу, що здійснює координацію роботи психологічних та освітніх служб, які функціонують у регіональних департаментах освіти і науки. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами здійснюють ці служби.

Своєю чергою працівники позашкільної освітньої служби департаменту освіти та науки також опікуються питаннями допомоги дітям з особливими освітніми потребами, які включені в інклюзивний освітній простір. Працівники позашкільної служби здійснюють навчально-методичну та консультативну підтримку батьків дітей з особливими освітніми потребами та педагогам, тісно співпрацюють з громадськими організаціями [3, с. 67].

Наразі в Англії школи поділяються на державні і незалежні. Незалежні школи входять до сегмента приватного забезпечення та фінансуються благодійними фондами та організаціями. Школи й освітні заклади, що існують у Великобританії, спеціалізуються на навчанні дітей з наступними порушеннями розвитку:

- глухота/ високий ступінь втрати слуху;
- сліпота/ високий ступінь втрати зору;
- діти з фізичними відхиленнями, з вираженими труднощами в навчанні, низькою успішністю і труднощами у спілкуванні;
- діти з фізичними порушеннями без проблем у спілкуванні і здатністю до навчання від середнього до високого ступеня;
- діти з розладами аутичного спектра;
- діти з труднощами у навчанні (це поняття включає все, що раніше позначалося як ментальні порушення);
- дезадаптація до навколишнього середовища (діти з проблемами в поведінці, включаючи агресивних дітей, які можуть загрожувати оточуючим);
- ослаблені діти (наприклад, діти із серцевими та іншими захворюваннями, що не дають їм змогу навчатися в масовій школі);
- діти, які відновлюють своє здоров'я після лікування [7, с. 11].

Станом на січень 2017 року в Англії 93% від усієї популяції дітей навчалися в державних масових школах, 6% – у незалежних (приватних або платних) школах і 1% – у спеціальних школах або навчальних відділеннях. Із 1310 спеціальних шкіл у Великобританії лише 72 не входять до державного сектору, а переважна більшість (1238) утримуються державою. На січень 2017 року (населення Великобританії становить понад 63 млн осіб) було зареєстровано офіційно 241400 учнів, з них 153200 (54%) навчалися в державних школах, інші 92300 (44%) перебували в спеціальних школах або навчальних відділеннях і 5800 (3%) – у незалежних приватних школах [6, с. 38].

Положення про моральні аспекти спеціального навчання донині є предметом дискусій. Окремі місцеві органи освіти намагаються закрити спеціальні школи і навчати всіх дітей у загальноосвітніх. Такі спроби викликають несхвалення з боку батьків дітей з особливими потребами. Реальна ситуація полягає в тому, що в масові школи здебільшого інтегровані діти з не дуже важкими порушеннями. Однак є приклади того, як діти з більш складними порушен-

нями успішно інтегруються як у плані власних досягнень, так і позитивного впливу на успіхи дітей з типовим рівнем розвитку, з якими вони навчаються. Втім, у деяких частинах країни процес інтеграції поступово знижується [8, с. 24].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, в історії формування системи спеціальної освіти в Англії простежується політичний, соціально-економічний та соціокультурний контекст її розвитку. Підтримка держави на законодавчому рівні цих світських та благодійних ініціатив, економічне піднесення й своєрідне бачення поступу освіти осіб з особливими потребами привели до створення національної системи спеціальної освіти.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні історичних аспектів та сучасних особливостей організації системи спеціальної освіти осіб з різними видами порушень розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балакірська Л.В. Спеціальна освіта для дітей з особливими потребами. Педагогічна майстерня. – 2014. – № 6. – С.11–13.
2. Власенко О. Інклюзія крокує по планеті. Директор школи. – 2016. – трав. (№ 9–10). – С.10–20.
3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. – К.: «Самміт-Книга», 2009 – 270 с.
4. Конопацька В.В. Реалізація прав дітей з обмеженими можливостями здоров'я на освіту. Дефектологія. – 2013. – № 1. – С.6–8.
5. Рогова В. Рівний доступ до якісної освіти. Директор школи. – 2015. – № 38. – С. 27–31.
6. Таранченко О.М. Розвиток системи освіти осіб з порушеннями слуху в контексті поступу вітчизняної педагогічної науки та практики. Монографія.– К.: Знання-Прес, 2013. – 481 с.
7. Федотов В. Соціальна адаптація дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Дефектологія. – 2016. – № 5. – С. 38–39.
8. Шинкаренко В. Забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами. Управління освітою. – 2014. – лип. (№ 13). – Вкладка.
9. Ярмошук І. Становлення інклюзивного навчання в системі освіти. Шлях освіти. – 2009. – № 2. – С. 24–28.